

26

15. října 1982

KONGREGACE PRO NÁBOŽENSKOU VÝCHOVU

SVĚDECTVÍ
KATOLICKÉHO LAIKA
VE ŠKOLE O VÍŘE

VYDALA ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE

PRAHA 2003

(PRO VNITŘNÍ POTŘEBU)

SVĚDECTVÍ
KATOLICKÉHO LAIKA
VE ŠKOLE O VÍŘE

Úvod

1. Význam katolických laiků, mužů a žen, kteří se angažují na základní a střední škole, v posledních letech postupně stále více roste.¹ Tento důležitý význam se vztahuje na školství všeobecně, zvláště pak na katolické školy. Na nich totiž a na všech laicích, věřících či nikoliv, podstatně záleží úspěch školy v uskutečňování projektů a dosažení vlastních cílů.² Úloha a zodpovědnost všech katolických laiků, kteří na různých školách mají své vlastní postavení (vyučování, vedení, administrace nebo pomocné úkoly), jsou uznány 2. vatikánským koncilem, zvláště Deklarací o křesťanské výchově, jejíž obsah nás nyní vybízí k následujícímu prohloubení. Tímto nechceme opomíjet nebo minimalizovat velké počiny dosažené v této oblasti křesťany jiných vyznání nebo nekřesťany.
2. Základním důvodem důležitosti úlohy katolických laiků, považované církví za kladnou a přínosnou, je důvod teologický. Autentické postavení laika v Božím lidu bylo v církvi znovuobjeveno zvláště v posledním století a nabylo konkrétní podoby v dokumentech 2. vatikánského koncilu, které prohlubují vnitřní bohatství a osobitost laického povolání. Jedná se o Věřoucnou konstituci o církvi a Dekret o apoštolátu laiků.
3. K tomuto teologickému prohloubení přispěla sociální, ekonomická a politická situace dnešní doby. Kulturní úroveň, svou podstatou spojená s vědeckým a technickým rozvojem, se postupně zvyšovala, a v důsledku toho požaduje dokonalejší přípravu k výkonu jakékoliv profese. K tomu je třeba připojit rozsáhlejší uvědomělé chápání práv člověka na ucelenou výchovu, jež vyhovuje všem požadavkům lidské osoby. Tyto dvě vymoženosti vyžadovaly (a zčásti ho i dosáhly) značný rozvoj školské instituce na celém

¹ 2. Vatikánský koncil, konstituce *Lumen Gentium*, čl. 31: „Slovem laik se zde označují všichni věřící křesťané mimo členy stavu duchovenského a stavu řeholního, právně uznaného v církvi“.

² Srov. 2. Vatikánský koncil, deklarace *Gravissimum educationis*, čl. 8.

světě a velký nárůst pedagogů, kteří jsou zde zaměstnáni, a tím i katolických laiků, kteří ve školství pracují.

Celý tento proces byl spojen v posledních letech se značným poklesem počtu kněží, řeholníků a řeholnic, kteří se věnovali vyučování. To je zapříčiněno zvláště nízkým počtem povolání, nutností nasadit se v jiných apoštolských aktivitách a v některých případech mylným názorem, že škola nepatří k pastoračním oblastem církve.³ Církev si velmi cení úspěšného apoštolátu, o který se tradičně starají početné řeholní rodiny v oblasti výuky, a nemůže proto nenaříkat nad personálním úbytkem, jenž postihl zvláště některé země. Církev totiž považuje přítomnost řeholníků a katolických laiků za nezbytnou pro ucelenou výchovu dětí a mládeže.

4. Tyto skutečnosti a příčiny podnítily Kongregaci, aby ve stávající situaci viděla opravdové „znamení doby“ pro školu a vybídnutí zamyslet se zvláště nad úkolem katolického laika v jeho povolání být svědkem víry v prostředí, kde se člověk formuje; kromě toho, aniž by si nárokovala vyčerpání tématu, chce po seriózním a pečlivém prohloubení důležitosti tématu nabídnout několik úvah, které – na doplnění těch, které jsou již v dokumentu „Katolická škola“ – by mohly zájemce povzbudit k pozdějšímu a hlubšímu vypracování.

³ Srov. KONGREGACE PRO NÁBOŽENSKOU VÝCHOVU, *Katolická škola* (19. 3. 1977), čl. 18-22.

I. IDENTITA KATOLICKÉHO LAIKA VE ŠKOLE

5. V první řadě se zdá důležité stanovit identitu katolického laika ve škole, protože jeho způsob svědectví o víře záleží na jeho osobitě identitě v církvi a v zaměstnání. Kongregace, která chce přispět k výzkumu v této oblasti, hodlá nabídnout svou pomoc na jedné straně katolickému laikovi, jenž působí ve školství a musí přesně znát zvláštní povahu svého povolání, na druhé straně Božímu lidu, jenž má mít jasnou představu laika, který je jeho aktivním členem a vykonává své poslání s tak důležitým významem pro církve.

Laik v církvi

6. Stejně jako každý křesťan je i katolický laik, jenž působí ve školství, členem Božího lidu. Z toho vyplývá, že skrze spojení s Kristem ve svátosti křtu má účast na základní a společné důstojnosti těch, kteří patří k Božímu lidu, neboť „společná je důstojnost údů, která vzniká z jejich znovuzrození v Kristu, společná je milost synovství, společné je povolání k dokonalosti, jedna spása, jedna naděje a nerozdělená láska“.⁴ Ačkoli v církvi „někteří jsou z Kristovy vůle ustanovení pro jiné jako učitelé, rozdělovatelé tajemství a pastýři, přece je mezi všemi opravdová rovnost v důstojnosti a v činnosti společné všem věřícím při budování Kristova těla“.⁵

Jako každý věřící křesťan je i laik „svým způsobem účastným Kristova úřadu kněžského, prorockého a královského“⁶ a jeho poslání je „účast na jediném spásném poslání církve a k tomuto poslání jsou určeni všichni samotným Kristem“.⁷

⁴ 2. Vatikánský koncil, konstituce *Lumen Gentium*, čl. 32.

⁵ *Tamtéž*.

⁶ *Tamtéž*, čl. 31.

⁷ *Tamtéž*, čl. 33.

7. Toto povolání k osobní svatosti a k apoštolátu, společné všem věřícím, získává v mnoha případech charakteristiky, které proměňují laický život k specifickému a „úžasnému“ povolání uvnitř církve. „Z vlastního povolání laiků vyplývá úkol hledat Boží království tím, že se zabývají časnými věcmi a upravují je podle Boha“.⁸ Věřící laici žijí v různých světských povoláních a činnostech a v běžných podmínkách rodinného a společenského života, „kde je volá Bůh k tomu, aby plnili sobě vlastní úkoly v duchu evangelia a jako kvas přispívali k posvěcení světa jaksi z nitra, a tak především příkladem svého života, vírou, nadějí a láskou hlásali Krista druhým lidem“.⁹
8. Obnovení a křesťanské oživení pozemského řádu, jež přísluší zvláštním způsobem věřícím laikům, vede k uzdravování „světských institucí a životních podmínek“,¹⁰ jestliže tyto svádějí ke hříchu a k pozvednutí lidstva, aby se přiblížilo evangeliu a „aby tak svět byl naplněn Kristovým duchem a účinněji dosáhl svého cíle ve spravedlnosti, lásce a míru“.¹¹ „Svou odbornou znalostí ve světských oborech a svou činností, která byla vnitřně povýšena Kristovou milostí, ať vydatně přispívají k tomu, aby stvořené hodnoty byly rozvíjeny k prospěchu všech a aby byly mezi ně lépe rozdělovány“.¹²
9. Evangelizace světa stojí před množstvím složitých a různých situací, v nichž dost často pouze věřící laici mohou být účinnými svědky evangelia za různých okolností a před mnoha lidmi. Proto jsou „povolání zvláště k tomu, aby učinili církev přítomnou a aktivní na těch místech a za těch okolností, kde se může stát solí země jenom jejich prostřednictvím“.¹³ Aby si církev zachovala

⁸ Tamtéž, čl. 31.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž, čl. 39, Srov. 2. Vatikánský koncil, dekret *Apostolicam actuositatem*, čl. 7.

¹¹ 2. Vatikánský koncil, konstituce *Lumen Gentium*, čl. 36.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž, čl. 33.

tuto přítomnost svou i Spasitele, kterého zvěstuje, musí být věřící laici připraveni hlásat poselství slovy a svědčit o něm svými činy.

10. Zkušenost laiků, pramenící z jejich životního stylu a z působení v různých oblastech lidské aktivity, je uschopňuje zvláštním způsobem poukazovat na znamení doby, jež charakterizují historická období, v nichž Boží lid žije. Jejich iniciativy, jejich tvořivost, jejich kompetentní, uvědomělá a nadšená práce v této oblasti – věci, které jsou vlastní jejich povolání – povedou k tomu, že celý Boží lid bude umět rozlišit s větší důkladností evangelijní hodnoty a pseudohodnoty, které tato znamení obsahují.

Katolický laik ve škole

11. Povolání věřících laiků v církvi se shoduje s povoláním těch, kteří žijí své povolání ve školství. Skutečnost, že věřící laici uskutečňují své specifické povolání v různých životních sektorech a oblastech, jen napomáhá tomu, aby jejich společné povolání získalo osobitý ráz podle prostředí a životního stavu, v nichž dochází k jeho naplnění. Abychom lépe pochopili povolání katolického laika ve škole, považujeme za důležité upřesnit některé věci.

Škola

12. Přestože rodiče by měli být prvními a hlavními pedagogy vlastních dětí¹⁴ a jejich právo-povinnost v této úloze je „neodvozené a původní, ve srovnání s výchovnou úlohou jiných osob“,¹⁵ škola má klíčovou hodnotu a důležitost mezi výchovnými prostředky, které pomáhají a doplňují realizaci tohoto práva-povinnosti rodiny. Tedy ve shodě s jejím posláním přísluší škole vytrvale pěstovat intelektuální, tvořivé a estetické schopnosti člověka,

¹⁴ Srov. 2. Vatikánský koncil, deklarace *Gravissimum educationis*, čl. 3.

¹⁵ JAN PAVEL II., apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. 11. 1981), čl. 36.

správně rozvíjet způsobilost úsudku, vůle a efektivitu, vést k hodnotám; napomáhat k správným postojům a moudrému chování, uvádět do kulturního dědictví předchozích generací, připravovat k odbornosti a vést k přátelským vztahům mezi žáky různých povah a postavení tím, že se otevrou vzájemnému pochopení.¹⁶ Také z těchto důvodů patří škola ke specifickému poslání církve.

13. Škola plní nenahraditelnou společenskou funkci, neboť až do dnes se jevila jako nejdůležitější institucionální odpověď na otázku práva každého člověka na vzdělání, a tedy na seberealizaci, a jako faktor rozhodující o strukturalizaci a životě samotné společnosti. Narůstající vliv prostředí a veřejných sdělovacích prostředků (s jejich protirečením si a často škodlivým vlivem), neustálé rozšiřování kulturního obzoru, nutnost přípravy na zaměstnání, která je čím dál tím složitější, různorodější a specializovanější, a postupná neschopnost rodiny čelit sama všem těmto těžkým problémům – to vše vede k tomu, že je úloha školy čím dál tím více nepostradatelná.
14. Kvůli důležitosti, jakou má škola mezi výchovnými prostředky, přísluší tomu, kdo je vychováván – a jestliže toho ještě není schopen, jeho rodičům, protože jim na prvním místě má jít o výchovu vlastních dětí¹⁷ –, volba výchovného systému a v důsledku i školy a jejího zaměření, kterým dává přednost.¹⁸ Zdá se to být jednoduché, stejně jako nepřípustnost – z principiálního hlediska – monopolu státní školy,¹⁹ neboť pluralita škol umožňuje respekt k základnímu lidskému právu a svobodě člověka, což podmiňují různé okolnosti společenských poměrů určitého státu. Do této plurality škol vnáší církev osobitý vklad a obohacení díky katolickým školám.

¹⁶ Srov. 2. Vatikánský koncil, deklarace *Gravissimum educationis*, čl. 5.

¹⁷ *Tamtéž*, čl. 3.

¹⁸ *Tamtéž*, čl. 6, Srov. Světová deklarace lidských práv, čl. 26,3.

¹⁹ Srov. 2. Vatikánský koncil, deklarace *Gravissimum educationis*, čl. 6.

Katolický laik může naplňovat své poslání evangelizace v různých školách, nejen čistě v katolické škole, ale v celkovém prostředí, jež je vytvářeno sociálně-politickými poměry, které platí v dnešním světě.

Katolický laik jako pedagog

15. Již zmíněný 2. vatikánský koncil hovoří zvláště o povolání pedagoga, které přísluší jak věřícím laikům,²⁰ tak těm, kteří v církvi žijí jiné formy života. Pedagog vždy přispívá k celkové formaci člověka. Učitelé, kteří svou práci chápou jako vlastní povolání, zasluhují ve škole zvláštní pozornost, a to jak z hlediska jejich počtu, tak z hlediska samotného cíle školské instituce. K těm je třeba připojit i všechny, kteří se na různém stupni podílejí na této formaci: vedoucí, poradci, poručníci a spolupracovníci – tedy ti, kteří doplňují výchovnou práci vyučujícího nebo plní administrativní a pomocné úkoly. Analýza katolického laika jakožto pedagoga, zaměřená na jeho roli učitele, může oslovit všechny, podle jejich vlastních aktivit, a může vést k hluboké osobní reflexi.
16. Po pravdě řečeno, nechceme zde hovořit o učiteli jako o profesionálové, jenž se omezuje na systematické předávání poznatků, nýbrž jako o pedagogovi, jenž formuje lidi. Jeho poslání daleko převyšuje poslání obyčejného učitele, přesto však ho nevyklučuje. Proto se vyžaduje, a to v daleko větší míře, odborná příprava. Je to lidský základ bez něhož by bylo iluzorní mluvit o jakékoli další výchově. Nicméně povolání učitele má specifickou charakteristiku, která získává ještě hlubší smysl u katolického pedagoga: předávání pravdy. Z toho plyne, že pro katolického pedagoga jakákoliv pravda bude vždy participovat na jediné Pravdě a sdělování pravdy jako realizace vlastního odborného zaměření získává zá-

²⁰ *Tamtéž*, čl. 5; srov. PAVEL VI., apoštolská exhortace *Evangelii nuntiandi* (8. 12. 1975), čl. 70.

kladní známky osobní účasti na Kristově prorockém poslání, v němž svým vyučováním učitel pokračuje.

17. Celková formace člověka, jež je cílem vzdělání, obsahuje rozvoj všech schopností žáka, jeho odbornou přípravu na životní poslání, formaci etického a společenského vnímání, jeho otevřenost vůči transcendentu a jeho náboženskou výchovu. Každá škola a každý pedagog se mají starat o to, aby vychovávali „nezávislé a odpovědné osobnosti, schopné svobodného a správného rozhodnutí“, a připravovali takto mladé lidi, „aby se otevírali chápání reality a utvářeli si určitou představu o životě“.²¹
18. Veškeré vzdělávání je závislé na určitém pojetí člověka. V dnešním pluralitním světě je katolický pedagog povolán k tomu, aby se nechal uvědoměle inspirovat křesťanským pojetím člověka na základě učení církve. Pojetí, jež zahrnuje lidská práva a dává lidem důstojnost Božích dětí, a to v plné svobodě, protože člověk je vysvobozen z područí hříchu samotným Kristem a je určen ke konečnému dosažení Boha skrze lásku. Staví ho do úzkého vztahu solidarity ke všem lidem skrze bratrskou lásku a církevní společenství, je pro něj podnětem k dosažení nejvyšší míry rozvoje lidstva, protože ho jeho Stvořitel ustanovil pánem nad stvořeným světem. Konečně mu je jako vzor a cíl představen Kristus, vtělený Boží Syn, dokonalý člověk, jehož následování je nevyčerpatelným zdrojem osobního a kolektivního vzestupu. V tomto smyslu si může být katolický pedagog jistý tím, že činí člověka více lidským.²² Týká se to především laického pedagoga, aby dokázal odhalovat svým žákům to, že člověk plně se věnující pozemským záležitostem – jenž žije sekulárním způsobem a tvoří většinu lidské populace – má vysokou důstojnost.

²¹ KONGREGACE PRO NÁBOŽENSKOU VÝCHOVU: *Katolická škola* (19. 3. 1977), čl. 18-22, čl. 31.

²² Srov. PAVEL VI., encyklika *Populorum progressio* (26. 3. 1967), čl. 19; srov. JAN PAVEL II., *Proslov v UNESCO* (2. 6. 1980), čl. 11.

19. Povolání každého katolického pedagoga přináší napětí neustálé společenské projekce, neboť je to on, kdo připravuje člověka na jeho zapojení do společnosti tím, že ho uschopňuje k přijetí společenského úkolu. To má vést ke zlepšení struktur, protože je přibližuje k evangelijním zásadám a zároveň vytváří mezi lidmi pokojné a bratrské soužití. Dnešní svět se svými závažnými problémy, jako je hlad, negramotnost, vykořisťování lidí, vyostřené kontrasty životní úrovně mezi lidmi a státy, agresivita a násilí, šíření drog, legalizace potratu a v různých aspektech znehodnocení lidského života, to vše vyžaduje, aby katolický pedagog v sobě rozvinul a ve svých žácích probudil výrazné sociální cítění a hlubokou občanskou a politickou zodpovědnost. Katolický pedagog je nakonec zapojen do úkolu formovat lidi, kteří by budovali „civilizaci lásky“.²³ Laický pedagog je zároveň povolán k tomu, aby vnášel do tohoto projektu a sociálního cítění vlastní životní zkušenost, aby zapojení žáka do společnosti dovolilo rozvinout laický ráz jeho životního stylu, k němuž směřuje drtivá většina žáků.

20. Ucelená formace člověka nachází ve škole svůj specifický prostředek: sdělování kultury. Pro katolického pedagoga je velice důležité chápat hluboký vztah, jenž existuje mezi kulturou a církví. Církev nejen má vliv na kulturu, na níž je svým způsobem závislá, ale přijímá ji ve všem, co je slučitelné se Zjevením, považuje ji za nezbytnou pro hlásání Kristova poselství, které vyjadřuje přiměřeně kultuře každého národa a různých epoch. Ve vztahu mezi životem církve a kulturou se velice jasně projevuje jednota, která panuje mezi stvořením a vykoupením. Předávání kultury, aby mělo výchovný charakter, kromě toho, že by mělo být vyvážené, musí být kritické a schopné ocenit, historické i dynamické. Víra nabízí katolickému učiteli některé vůdčí zásady, jak vést tuto kritiku a hodnocení, a ukazuje mu lidské dění jako dějiny spásy, která jednou vyústí do plnosti krásy.

²³ PAVEL VI., *Promluva o vánocích*, 25. 12. 1975.

lovství. To staví kulturu do řádu stvoření s posláním neustálého zdokonalování.

Také při předávání kultury je laický pedagog jako autor a účastník laického hlediska této kultury tím, kdo ze svého laického pohledu má poslání učit žáky chápat celek, který je vlastní kultuře, syntézu, jíž v kultuře dosahují všechny laické i náboženské složky, a osobní přínos, který jim chce nabídnout ve svém postavení.

21. Předávání kultury z hlediska výchovného má ve škole svou metodologii, jejíž zásady a aplikace vycházejí ze zdravé pedagogiky. Uvnitř různých pedagogických orientací musí být touha katolického pedagoga, a to na základě samotného chápání člověka, po praktikování té pedagogie, která má vliv na přímý a osobní kontakt s žákem. Takový kontakt, jenž je uskutečňován pedagogem přesvědčeným o tom, že žák má ve vlastním sebevzdělávání aktivní roli, musí vést k dialogu, který otevře cestu svědectví víry, která má utvářet vlastní život.
22. Tato práce katolického pedagoga ve škole je situována ve struktuře, ve výchovném společenství, sestavena ze spojení a spolupráce různých složek: žáků, rodičů, učitelů, vedení a zaměstnanců, kteří nevyučují. Toto všechno charakterizuje školu jako instituci ucelené formace. Pojetí školy jako společenství, přestože se neomezuje jen na ně, a rozšířené povědomí této skutečnosti jsou jedním z nejdůležitějších přínosů současné školské instituce. Katolický pedagog vykonává svým povoláním základní složku tohoto společenství. To mu právě díky jeho odborné struktuře nabízí možnost osobně žít a zároveň pomáhat žákům prožívat společenský rozměr jednotlivce, k němuž je povolán každý člověk jako společenská bytost a jako součást Božího lidu.
Výchovné společenství školy se tímto stává školou, která učí, jak být součástí širších společenství, a jestliže je křesťanská, je povolána i k tomu, aby byla výchovným společenstvím katolické školy, stává se místem, v němž pedagog má příležitost vy-

světlit žákům a dokázat v praxi, co znamená být částí velkého společenství, jakým je církev.

23. Společenská struktura školy dává katolickému pedagogovi možnost styku s mnohými a různorodými lidmi; nejen s žáky, kteří jsou důvodem existence školy, ale také s jejich kolegy, rodiči žáků, se všemi zaměstnanci školy i s jejím vedením. Ve všech těchto vztazích – se školními a kulturními orgány, s nimiž škola udržuje vztahy, s místní církví a farnostmi, s prostředím, do něhož je škola začleněna a v němž se má různým způsobem projevovat – se od katolického pedagoga očekává, že bude působit duchovně, což v sobě obsahuje různé formy evangelizace.
24. Když to shrneme, můžeme říct, že katolický laický pedagog je člověkem, jenž vykonává své poslání v církvi tím, že žije ve víře své civilní povolání v společenské struktuře školy. To vše s největší možnou profesionální kvalifikací a s apoštolskou vizí, která se inspiruje pohledem víry s cílem dosáhnout ucelené formace člověka. Jeho poslání v církvi se projevuje v předávání kultury, v uvádění do praxe pedagogie přímého a osobního kontaktu s žákem, v duchovním působení na komunitu, do níž patří, a na všechny ty, kteří jsou s výchovnou komunitou ve spojení. Jemu jakožto členu společenství svěřují rodiny a církev výchovný úkol ve škole. Laický pedagog musí být vnitřně přesvědčen o tom, že je zapojen do poslání církve skrze posvěcování a výchovu a nesmí se cítit od církevního společenství oddělen.

II. JAK ŽÍT VLASTNÍ IDENTITU

25. Práce je povoláním každého člověka, je jednou z charakteristik, jež ho odlišují od ostatního stvoření;²⁴ je zřejmé, že nestačí mít vlastní identitu povolání, která prostupuje bytí; je třeba tuto identitu žít. Konkrétněji, pokud člověk má svou práci přispívat „zvláště k ustavičnému vzestupu kulturní a mravní úrovně společnosti“,²⁵ pedagog, který neuskutečňuje své výchovné poslání, přestává být sám o sobě pedagogem. A jestliže uskutečňuje toto své poslání, aniž by vydával znamení toho, že je katolíkem, nemůže se za takového pokládat. Tento praktický aspekt identity zahrnuje některé společné, základní principy, které v žádném případě nesmějí chybět, a to bez ohledu na to typ školy, v níž laik vykonává své povolání; přesto ale existují jiné charakteristiky, jež jsou vlastní různým typům škol podle jejich zaměření.

Společné známky žité identity

Naději otevřený realismus

26. Identita katolického laického pedagoga bere na sebe nutně známky ideálu, i když se proti tomu stavějí nesčetné překážky. Ty pocházejí z osobních okolností a z nedostatků školy a společnosti, které se odrážejí zvláště na dětech a mládeži. Krize identity, nedostatek důvěry vůči společenským strukturám, s tím spojená nejistota a nedostatek osobních přesvědčení, nákaza postupného zesvětštění společnosti, ztráta úcty k autoritě a špatné nakládání se svobodou, to jsou jen některé z mnoha těžkostí, které dospívající a mladí lidé naší doby předkládají, a to ve většině případů s ohledem na různé kultury a státy, katolickému pedagogovi, jenž se ze svého postavení laika většinou roztrpčuje nad krizí rodiny a světa.

Je důležité vidět stávající těžkosti opravdu realisticky; zároveň musí být přijímány a hodnoceny se zdravým optimismem a od-

²⁴ Srov. JAN PAVEL II., encyklika *Laborem exercens* (14. 9. 1981), Úvod.

²⁵ *Tamtéž*.

vážným úsilím, které se vyžaduje ode všech věřících na základě křesťanské naděje a na základě účasti na tajemství Kříže. Kromě toho prvním a nezrušitelným základem pro to, aby laický pedagog mohl žít svou identitu, je sdílet a přivlastňovat si to, co pro tuto identitu nabízí církev, která je osvícená Božím zjevením, a získávat nezbytnou statečnost v osobním připodobnění se ke Kristu.

Profesionalita;

křesťanské pojetí člověka a života

27. Jestliže profesionalita je jednou ze známek identity každého katolického laika, první věc, o kterou má usilovat laický pedagog naplněný touhou žít vlastní povolání v církvi, je dosažení solidní profesionální úrovně, což v tomto případě v sobě obsahuje široký vějíř kulturních, psychologických a pedagogických kompetencí.²⁶ Nicméně není dostačující samotné dosažení dobré úrovně přípravy. Je třeba si tuto úroveň zachovávat a pozvedat neustálou aktualizací. Žili bychom mimo reálnou dobu a zároveň ignorovali velké problémy, které tato doba přináší, kdybych neviděli, že se laický pedagog, jenž často není adekvátně finančně ohodnocen, musí potýkat se starostmi neslučitelnými s jeho prací na odborném zdokonalování, na jedné straně kvůli časové náročnosti, na druhé straně kvůli únavě. Tyto těžkosti jsou v mnoha zemích, zvláště v těch méně rozvinutých, neřešitelné.

Učitelé všeobecně vědí, že klesající kvalita vyučování, zapříčiněná nedostatečnou přípravou na hodiny nebo stagnací pedagogických metod, škodí ucelené formaci žáka, na níž se mají podílet, a rovněž negativně působí na osobní svědectví, jež mají přinášet.

28. Úkolem katolického pedagoga má být ucelená formace člověka, v němž se nádherným způsobem odhalují odpovědi, které křes-

²⁶ *Tamtéž*, čl. 16.

řanské zjevení nabízí ohledně konečného smyslu samotného člověka, lidského života, běhu dějin a světa. Tyto odpovědi pramení z hlubokého přesvědčení víry učitele a jsou nabízeny žákům, a to s nejvyšším a delikátním respektem k svědomí žáka. Je jisté, že různé existenciální otázky vyučujícího ve vztahu k víře se týkají různých úrovní křesťanského pohledu na existenci, mohou začínat u základních forem hlásání evangelia a končit v plném společenství víry. V každém případě se ale musí jednat o nabídku, samu o sobě tíživou a nutnou, nikdy o donucení.

Na druhé straně tato nabídka nesmí být předkládána chladně nebo čistě teoreticky, ale jako životní zkušenost, jež zasluhuje vnitřní přijetí celým lidským bytím, aby se stala součástí jeho života.

Syntéza mezi vírou, kulturou a životem

29. Tohoto širokého cíle není možné dosáhnout bez zapojení různých výchovných složek, v nichž se musí katolický pedagog chovat jako svědek víry. Vyvážené, kritické a hodnotící předávání kultury²⁷ přináší s sebou předávání kultury a vědomostí a z tohoto hlediska musí katolický pedagog neustále dbát na to, aby vytvářel otevřený dialog mezi kulturou a vírou, které jsou mezi sebou úzce spojeny, aby tak v žácích usnadnil nutnou syntézu. Předcházet tomu musí osobní syntéza učitele v této oblasti.
30. Nicméně toto kritické sdělování vyžaduje ze strany učitele předložení řady hodnot a protihodnot, které závisí na pojetí života a člověka. Z toho vyplývá, že katolický pedagog nemá zůstat jen u kladného a zkušeného představování křesťanských hodnot jako abstraktních pojmů, i když i to má svou hodnotu, ale má v žácích vzbudit reakci: respekt vůči svobodě druhého člověka, smysl pro zodpovědnost, opravdové a neustálé hledání pravdy, vyváženou a nezaújatou kritičnost, solidaritu a službu vůči všem

lidem, smysl pro spravedlnost, vědomí osobního povolání k aktivnímu působení ve stále se měnící společnosti.

Protože prostředí, v němž laický pedagog uskutečňuje své poslání, je často sekularizované a ateistické, je důležité, aby překonal čistě experimentální a kritickou mentalitu a snažil se obrátit pozornost svých žáků k transcendentnu a připravit je k přijetí zjevené pravdy.

31. Na základě těchto stanovisek může pedagog snadněji poukázat na pozitivní stránky některých postojů, které s tím souvisí. Nejvíce se má snažit o to, aby zmíněné chování bylo motivováno a podřízeno osobní víře žáka; tím je možné dosáhnout jeho nejvyšší míry a rozšířit je na skutečnosti jako: modlitba, svátostný život, bratrská láska a následování Krista. To jsou skutečnosti, které patří ke specifickému dědictví věřících. Plná koherence znalostí, postojů a chování s vírou vyúsťuje do osobní syntézy mezi životem a vírou žáka. Je málo katolíků, kteří jsou jako učitelé kvalifikováni k dosažení cíle evangelizace, jež spočívá ve vtělení křesťanského poselství do života člověka.

Svědectví života; přímý a osobní kontakt s žákem

32. Na žáky má ve formaci větší vliv čin jak slovo. Čím více učitel žije podle modelu člověka, o němž jako o ideále hovoří, tím více bude věrohodný a napodobitelný, protože pro žáka bude tento způsob života odůvodněný a věrohodný, blízký a aktualizovaný. Zvláštní důležitost má svědectví víry laického pedagoga. V něm žák může vidět křesťanské postoje a chování, které často v sekularizovaném prostředí, v němž žije, chybějí natolik, že si žák myslí, že se nedají v životě uskutečňovat. Nesmí se zapomínat na to, že v krizích „jež postihují především mladou generaci“ je nejdůležitější součástí výchovy „vždy člověk a jeho morální dů-

²⁷ *Tamtéž*, čl. 20.

stojnost, jež vychází z pravdy jeho principů a konformity jeho činů s těmito principy“.²⁸

33. Z tohoto hlediska je důležité vše, co bylo řečeno o přímém a osobním vztahu učitele k žákům,²⁹ tedy o výsadním prostředí vedoucím k svědectví života. Tento osobní vztah, jenž nikdy nemůže být monologem, ale dialogem, musí být u pedagoga spojen s přesvědčením, že se jedná o oboustranný přínos. Vyžaduje to však zároveň, aby si byl katolický pedagog stále vědom svého poslání. Pedagog nesmí zapomenout, že žák během svého růstu cítí nutnost přátelství a vedení a potřebuje pomoc k překonání pochybnosti a dezorientace. Kromě toho musí ve svém vztahu k žákovi hledat rovnováhu – s moudrým realismem a přizpůsobením se k jednotlivým případům – mezi blízkým vztahem a patřičným odstupem. Familiárnost usnadňuje osobní vztah, ale je nutný také určitý odstup, aby ten, jenž je vychováván, dospěl k rozvoji vlastní osobnosti, a to nepodmíněně; je třeba se vyhnout všemu, co brání zodpovědnému užívání vlastní svobody.

Je zde vhodné připomenout, že zodpovědné užívání svobody zahrnuje volbu životního stavu. Ve vztahu k svým věřícím žákům nesmí katolický pedagog opomíjet otázku osobního povolání žáka v církvi. Patří sem objevení a péče o povolání ke kněžství a řeholnímu životu, povolání k životu s určitou náplní v sekulárních institucích nebo v katolických hnutích apoštolátu (životní poslání často opomíjené), dále pak rozpoznávání povolání k manželství nebo celibátu, také zasvěceného v lůně laického života.

Kromě toho osobní a přímý kontakt není jen vhodnou metodologií, jak by měl pedagog formovat žáka, ale i samotným pramenem, z něhož pedagog čerpá poznatky při poznávání žáka, což mu dovoluje, aby ho správně formoval. Tato znalost je dnes o to nezbytnější, oč častěji – co se týče hloubky a četnosti výskytu – se v poslední době jedná o generační změny.

²⁸ JAN PAVEL II., *Proslov v UNESCO* (2. 6. 1980), čl. 11.

²⁹ *Tamtéž*, čl. 21.

Společenský aspekt

34. Zároveň s vyváženým přijetím vlastní osobnosti a jako součást této osobnosti musí být žák orientován katolickým pedagogem k sociálnímu postoji vůči ostatním členům výchovného společenství, vůči jiným společenstvím, jejichž je členem, a vůči celému lidskému společenství. Na druhé straně příslušnost k výchovnému společenství a vliv, který má mít škola a ideálně i celé prostředí, vyžaduje, aby katolický pedagog rozšířil své vztahy a svou práci ve spolupráci se svými kolegy, kteří patří do zmíněného společenství, a aby byl ochoten spolupracovat v různých sektorech, které do výchovného společenství patří. Protože rodina je „první a základní školou sociálního chování“,³⁰ měl by pedagog rád přijímat a udržovat kontakt s rodiči žáků. Tyto vztahy jsou nutné i proto, že je zapotřebí, aby výchova v rodině a ve škole směřovala společně ke konkrétním cílům, pro usnadnění „vážné povinnosti usilovat o srdečný a aktivní vztah k učitelům a vedení školy“,³¹ vycházet se svou pomocí vstříc mnohým rodinám při správné výchově jejich dětí a plnit takto „neodvozenou a původní“³² funkci, která rodinám náleží.
35. Je taktéž nutné, aby byl pedagog neustále vnímavý na sociálně-kulturní, ekonomické a politické prostředí školy, a to jak na prostředí v oblasti, do níž škola spadá, tak i na prostředí regionální a národní, které má často velký vliv díky sdělovacím prostředkům. Jedině tehdy, když bude pedagog sledovat skutečnou národní a mezinárodní situaci, bude mít přesné informace k odpovědi na otázky, jež jsou spojeny s formací jeho žáků, a může je tak do budoucna připravit podle toho, jak on budoucnost předvídá nyní.

³⁰ JAN PAVEL II., apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. 11. 1981), čl. 37.

³¹ *Tamtéž*, čl. 40.

³² *Tamtéž*, čl. 36.

36. Přestože se považuje za správné, aby katolický laický pedagog upřednostňoval členství v katolických profesních spolcích, nemá mu být cizí účast a spolupráce v jiných skupinách a odborných asociacích nebo těch spolcích, které jsou spojeny se vzděláním, aby tak vnášel svůj přínos – jakkoliv skromný – k dosažení adekvátní výchovné politiky na národní úrovni. Také se jedná o jeho případnou aktivitu odborářskou, a to vždy ve shodě s lidskými právy a křesťanskými zásadami ve vztahu k výchově.³³ Laický pedagog se musí správně zamyslet nad tím, že separace jeho profesionálního života od hnutí ve spolcích s sebou přináší těžké následky, neboť jeho nezájem může zapříčinit výchovné problémy.

Je pravda, že mnohé aktivity nejsou platově ohodnoceny a průběh těchto aktivit záleží na obětavosti členů. Bezpochyby je nezbytné neustále k této obětavosti vybízet, neboť se zde jedná o transcendentní skutečnosti, jež nemohou být katolickému pedagogovi cizí.

Spíše povolání než zaměstnání

37. Laický pedagog vykonává svou práci nesporně v profesionálním duchu, ale nesmí se omezovat jen na tento pohled. Profesionalita je zahrnuta a povýšena v duchu nadpřirozeného křesťanského povolání. Je třeba ji tedy žít efektivně jako osobní povolání v církvi a ne pouze jako vykonávání profese. Je to povolání, v němž pro jeho samotný laický charakter bude tihnout k splynutí nezištnosti a obětavosti s oprávněnou obhajobou vlastních práv, přesto však i životní povolání s osobním úsilím, jež v sobě tento pojem „povolání“ obsahuje, a vnáší tak do všech oblastí životní styl plný nadšení.
- Od katolických laických pedagogů se očekává, že v sobě budou rozvíjet co největší vědomí důležitosti, bohatství a zodpovědnosti svého povolání a že se budou snažit obstát ve všech požadavcích tohoto povolání s vědomím, že tím budují základy, obnovují lidské společenství zde na zemi a hlásají evangelium světu.

³³ Srov. JAN PAVEL II., encyklika *Laborem exercens* (14. 9. 1981), čl. 20.

Specifická charakteristika katolického laika v různých školách

V katolické škole

38. Charakteristickou známkou katolické školy je „vytvářet prostředí školního společenství oživené evangelijským duchem svobody a lásky a pomáhat mladým lidem, aby rozvíjeli vlastní osobnost a zároveň rostli jako noví lidé, kterými se stali po křtu. A konečně zaměřuje všechno lidské vzdělání k poselství spásy tak, aby poznání, které žáci postupně získávají o světě, o životě a o člověku, bylo osvíceno vírou“.³⁴ Kvůli tomu je zřejmé, že katolická škola „patří do spásného poslání církve zvláště svým požadavkem výchovy k víře“³⁵ a zahrnuje v sobě upřímné přinutí k učení církve, prezentace Krista jako nejdokonalejší model člověka a obzvláštní podporu snahy o zkvalitňování náboženského vyučování žáka.
- Tyto ideály a specifické cíle, které tvoří všeobecný výchovný projekt katolické školy, musí katolický laik pracující ve školství respektovat a musí být zároveň přesvědčen o tom, že katolická škola je místem, kde má možnost své povolání ve svobodě rozvíjet a prohlubovat. Je to zároveň vzor apoštolského působení v jakékoliv škole, podle daných možností. Všechno to má vzájemně napomáhat k dosažení těchto ideálů a cílů, v postoji jejich plného a upřímného přijetí. To s sebou nese těžkosti, mezi nimiž je třeba vzpomenout kvůli jejím mnoha důsledkům vnitřní různorodost žáků a profesorů v katolických školách v mnoha zemích.
39. Mezi společnými znaky všech katolických škol existují různé formy, které jsou v praxi spojeny se specifickým apoštolátem

³⁴ 2. Vatikánský koncil, deklarace *Gravissimum educationis*, čl. 8, srov. Kongregace pro náboženskou výchovu, *Katolická škola* (19. 3. 1977), čl. 34.

³⁵ Kongregace pro náboženskou výchovu: *Katolická škola* (19. 3. 1977), čl. 9.

řeholního společenství, které školu založilo a vede. Jestliže má svůj původ ve společenství sekulárního kléru, řeholníků nebo laiků, může si škola zachovat svůj vlastní charakter, jenž se projevuje v partikulárním výchovném projektu a ve vlastní pedagogice. V tomto případě se katolický laik, jenž zde pracuje, musí snažit pochopit tento charakter a příčiny, které na něj měly vliv, a ztotožňovat se s nimi, aby tak principy vlastní této ško- le mohly být uváděny do života i skrze jeho práci.

40. Je důležité, aby se – ve shodě s vyznávanou vírou a se svědec- tvím života³⁶ – katoličtí laici působící ve škole aktivně a jedno- duše podíleli na liturgickém a svátostném životě ve škole. Žáci skrze živý příklad lépe pochopí důležitost, jakou tento způsob života má pro věřícího člověka. Je považované za velice kladné právě to, když žáci v sekularizované společnosti, v níž vidí, že mnoho laiků, i těch, kteří se hlásí ke katolictví, žijí život vzdá- lený liturgii a svátostem, mohou pozorovat chování jiných dospě- lých laiků, kteří berou tyto skutečnosti vážně jako pramen a posilu pro vlastní křesťanský život.
41. Výchovné společenství musí tíhnout k tomu, aby se společenství katolické školy přetvářelo v křesťanské společenství, popřípadě v pravé společenství víry. To není možné uskutečnit ani v začá- teční formě bez vzájemné křesťanské účasti alespoň části před- stavitelů hlavních skupin výchovného společenství – rodičů, profesorů a žáků. Od katolických laiků, a zvláště od učitelů, se vyžaduje, aby byli připraveni aktivně se zapojit do skupin pasto- račního oživení nebo k jiným skupinám, v nichž působí evange- lijní kvas.
42. Na katolických školách se učí často žáci, kteří nejsou věřícími katolíky, nebo dokonce někdy nejsou ani nábožensky založeni. Víra, jako svobodná odpověď člověka Bohu, jenž se mu zjevu- je, nemůže být vnucována násilím. Katoličtí učitelé, kteří učí v sou-

³⁶ Srov. *tamtéž*, čl. 29 a 32.

ladu se svým náboženským přesvědčením a ve shodě se zamě- řením školy, mají mít co největší úctu k žákům, kteří se nehlásí ke katolické víře. Mají být vždy otevřeni k autentickému dialo- gu s přesvědčením, že laskavým a upřímným doceněním snahy žáka, který pravdivě hledá Boha, se stávají vhodnými svědky víry.³⁷

43. Katolická škola jako výchovné prostředí má za svůj konečný cíl výchovu k víře a tohoto cíle dosáhne tím spíše, čím více bude žít jako společenství církve. Přítomnost kněží, řeholníků, řehol- nic a laiků vytváří pro žáka živý odraz tohoto společenství, což mu napomáhá přijmout skutečnost církve. Zde pak můžeme po- chopit důležité postavení katolického laika, jenž působí na kato- lické škole spolu s kněžími, řeholníky a řeholnicemi. Neboť každá z těchto forem povolání v církvi ukazuje žákům příklad odlišné inkarnace víry do života: katolický laik ukazuje vnitřní závislost pozemských věcí na Bohu v Kristu, světské zaměření jako nasměrování světa k Bohu; kněz ukazuje různorodé prame- ny milosti, které Kristus zanechal všem věřícím ve svátostech, světlo Božího slova, a službu projevující se v hierarchickém uspořádání církve; řeholníci a řeholnice ukazují duch blahosla- venství, na neustálé povolání ke království jako k jediné defini- tivní skutečnosti, na Kristovu lásku a lidskou lásku v Kristu jako radikální životní volbu.
44. Protože každé povolání má své osobité rysy, je důležité si uvě- domovat, že vzájemné doplňování je velmi přínosné pro utvrzo- vání celkového charakteru katolické školy. Každý jednotlivec se má angažovat v hledání jednoty a spolupráce. Laici ať přispívají svým vkladem k začlenění katolické školy do života místní církve – tedy k cíli, na nějž by se nemělo zapomí- nat – a k začlenění do různých pastoračních aktivit farnosti. Ať zapojí svoji iniciativu a zkušenost k dosažení co nejlepších vztahů a spolupráci s jinými katolickými školami, s ostatními

³⁷ Srov. 2. Vatikánský koncil, deklaráce *Dignitatis Humanae*, čl. 3.

školy, zvláště s těmi, které mají křesťanské zaměření, a s celou společností.

45. Laičtí katoličtí učitelé ať berou na zřetel nebezpečí velkého ochuzení, jež by hrozilo, kdyby ve škole chyběli kněží, řeholníci a řeholnice. Tomu je potřeba podle možností zabránit; zároveň se laici mají připravovat takovým způsobem, aby byli schopni udržet katolické školy při životě v současnosti i v budoucnu. Historický dynamismus, jenž se v dnešní době ve školách projevuje, totiž předpokládá, že katolické školy v zemích s katolickou tradicí budou přinejmenším v blízké budoucnosti závislé především na laicích, jak tomu bylo a je v mladých církvích. K tomuto zodpovědnému úkolu se nemá přistupovat pasivně a se strachem nebo lítostí; je to úkol, který vybízí k rozhodným a účinným krokům. Tyto kroky mají být předvídané a plánovány ve spolupráci s řeholními komunitami, i když se jejich možnosti budou v nejbližší budoucnosti pravděpodobně zmenšovat.

46. Biskupové ať využijí schopností kompetentních laiků, kteří chtějí vydávat jasné křesťanské svědectví na poli výchovy, a svěří jim celkové vedení katolické školy, čímž je úžeji začlení do apoštolského poslání církve.³⁸

Protože oblast školství se rychle rozvíjí, potřebuje církev využít všechny zdroje, jimiž disponuje, ke křesťanské výchově mládeže a v důsledku toho rozšířit možnosti působení katolických laických pedagogů. Zapojení laiků neubírá na důležitosti školám, jež jsou vedeny řeholním společenstvím. Specifické svědectví řeholníků, jejich osobní i společné působení v jejich výchovných centrech zdůrazňuje jejich nepostradatelnost v sekularizovaném světě více než kdy jindy.

Je málo oblastí, ve kterých mohou řeholní společenství vydávat toto svědectví tak účinně jako ve vlastních školách. Zde mohou řeholníci a řeholnice vytvářet přímý a dlouhodobý vztah s mládeží, a to v kontextu, jenž často vyžaduje pravdu víry k osvětle-

ní různých úrovní existence. Tento kontakt má zvláštní důležitost ve věku, kdy ideje a zkušenosti zanechávají na osobnosti žáka trvalé stopy.

Nicméně, povolání církve týkající se katolických laiků ohledně jejich aktivního zapojení do apoštolátu ve školství se neomezuje jen na školská centra, ale zahrnuje široké pole vzdělávání, nako-lik je tam možné vydávat křesťanské svědectví.

Školy, které se liší výchovným projektem

47. Jedná se zde o školy státní i nestátní, které se svým výchovným projektem liší od katolických škol, ale nejsou nutně nekompatibilní s křesťanským chápáním člověka a života. Tyto školy, které tvoří většinu škol na světě, můžou být zaměřeny ve svém výchovném projektu směrem k určitému chápání člověka a světa, či zjednodušeně k určité ideologii,³⁹ nebo připouští uvnitř celku všeobecných principů koexistenci různorodého chápání nebo ideologií mezi učiteli. Tato koexistence se chápe jako projev plurality, poněvadž v těchto školách každý učitel učí svůj předmět, nabízí svá kritéria a představuje v kladném světle určité hodnoty, jež jsou projevem jeho chápání člověka a jeho ideologie. Není možné zde mluvit o „neutrální škole“, protože v praxi taková škola neexistuje.

48. V naší pluralitní a sekulární společnosti je přítomnost katolického laika často jedinou formou přítomnosti církve ve zmíněných školách. V nich se projevuje to, o čem byla dříve řeč: v určitém prostředí či instituci může církev působit pouze prostřednictvím laiků.⁴⁰ Jasné vědomí této odpovědnosti pomáhá katolickému laikovi přijmout svůj úkol.

49. Katolický laický pedagog by měl přistupovat k předmětu, který vyučuje, z výchozího bodu, jímž je křesťanská víra, ve shodě

³⁸ Srov. *Apostolicam actuositatem*, čl. 2.

³⁹ Je zde chápán celý systém idejí, jenž se spojuje se strukturami sociálními, ekonomickými a politickými.

⁴⁰ Srov. 2. Vatikánský koncil, dekret *Apostolicam actuositatem*, čl. 9.

- s možnostmi předmětu a situačním prostředím žáků a školy. Tímto způsobem pomůže žákům objevit autentické lidské hodnoty, a navzdory omezením v rámci školy, která nemá v programu výchovu k víře, a dokonce některé faktory jsou s ní v opozici, přispěje u svých žáků k rozvoji dialogu mezi kulturou a vírou, který jednou může vést k žádoucí syntezě mezi oběma. Takový přístup pak může být zvláště plodný pro katolické žáky a může vést k jisté formě evangelizace pro ostatní.
50. V pluralistických školách má být vlastní život podle víry spojen s úctou k přesvědčení a k námaze jiných pedagogů, za předpokladu, že nepotlačují lidská práva žáků. Zmíněná úcta má směřovat ke konstruktivnímu dialogu především s odloučenými křesťanskými bratry a všemi lidmi dobré vůle. Takto bude jasněji vidět, že křesťanská víra skutečně brání náboženskou a lidskou svobodu, která je logickým plodem pluralistické společnosti, a to nejen teoreticky, ale také v praxi.
 51. Aktivní účast katolického laika v aktivitách jemu vlastních, ve vztazích s ostatními členy výchovného společenství a zvláště s rodiči žáků má velký význam, a to z toho důvodu, aby cíle, program a výchovná metoda školy, v níž učí, byly postupně prosyceny evangelijním duchem.
 52. Pro své profesionální nasazení, prosazování pravdy, spravedlnosti a svobody, pro svůj otevřený rozhled a stálý postoj služby, osobní zájem o žáky a bratrskou solidaritu se všemi a pro svůj morálně integrální život má být katolický laik ve škole, o níž je řeč, zrcadlem, ve kterém mohou členové celého výchovného společenství vidět obraz evangelijního člověka.

53. Jedná se zde především o školy na misijním území nebo na území prakticky nekřesťanském. Zde katolický laik jako jediný reprezentuje církev, a to nejen ve škole, ale také v prostředí, v němž je škola situována. Za těchto podmínek je jediným hlasem, který dorazí k žákům, členům výchovného společenství a ke všem lidem, s nimiž má kontakt jako učitel a jako člověk a jeho hlas je poselstvím evangelia.⁴¹ To, co bylo řečeno o vědomí vlastní zodpovědnosti – křesťanský pohled na vzdělání a výchovu, úcta k přesvědčení druhých, konstruktivní dialog s jinými křesťany a s nevěřícími, aktivní účast ve všech složkách školy a především svědectví života – to vše má za těchto podmínek výjimečný význam.
54. Není možné nakonec zapomenout na katolické laiky, kteří pracují na školách v zemích, v nichž je církev pronásledována a kde už samo být katolíkem znamená překážku k vykonávání učitelského povolání. Laici musí maskovat své náboženské přesvědčení, aby vůbec mohli pracovat v ateisticky naladěné škole. Jejich přítomnost, sama o sobě velice obtížná, přestože se projevuje tiše, má životní sílu evangelijního člověka a to je účinné zvěstování Kristova poselství, jež se staví proti škodlivým úmyslům ateistické výchovy na školách. Svědectví života a osobní přístup k žákům může vést – po překonání obtíží – k explicitnější evangelizaci. Pro mnohé mladé lidi z těchto zemí může být laický pedagog, jenž z lidsky a nábožensky politováníhodných důvodů je donucen žít své katolictví anonymně, jedinou cestou k ryzímu poznání evangelia a církve, které jsou vytlačeny ze školy.
55. Ve všech školách, především v některých oblastech, se laický pedagog často setkává s žáky, kteří nepatří do katolické církve. Má mít vůči nim nejen respekt, ale i přívětivý a otevřený po-

⁴¹ Srov. 2. Vatikánský koncil, dekret *Ad gentes*, čl. 21.

stoj dialogu motivovaný křesťanskou univerzální láskou. Ať pamatuje na to, že pravé vzdělání se neomezuje jen na přijetí poznatků, ale podporuje důstojnost a bratrství a uschopňuje k přijetí Pravdy, jíž je Kristus.

Laický pedagog jako profesor náboženství

56. Vyučování náboženství patří ke všeobecnému vzdělání ve škole, protože škola má za cíl formovat člověka v jeho základních dimenzích, mezi nimi i v dimenzi náboženské. Náboženské vzdělání ve škole je právo, které má žák i jeho rodiče, a patří k němu i z tohoto práva vyplývající povinnosti. Toto vzdělání je také důležitým nástrojem, alespoň v případě katolického náboženství, k dosažení přiměřené syntézy mezi vírou a kulturou, což už bylo zdůrazněno. Proto by mělo být vyučování katolického náboženství, jež se liší od katecheze v pravém slova smyslu,⁴² zapojeno do výuky všech druhů škol.
57. Náboženská výchova ve školách je tedy stejně jako katecheze „eminentní formou laického apoštolátu“.⁴³ Kvůli počtu učitelů, nutných pro dnešní rozsáhlý školský systém, se ve většině případů jedná o zapojení laických učitelů, alespoň na základním stupni vyučování.
58. Katoličtí laičtí pedagogové ať si plně uvědomují podle prostředí a situace svůj důležitý úkol v oblasti školství. Bez jejich obětavé spolupráce nemůže náboženská výchova ve škole v aktuální situaci obstát, jak k tomu v některých zemích již došlo. Církev v tomto případě, jako v mnoha jiných, vyžaduje spolupráci laiků. Tento požadavek může být zvláště naléhavý v mladých církevních obcích.
59. Není pochyb o tom, že učitel náboženství plní velmi důležitý úkol, protože „nejde o to, aby někdo vykládal své učení, nebo učení převzaté od jiného učitele, ale jde o učení Ježíše Krista“.⁴⁴ Z toho vyplývá skutečnost, že v předávání tohoto učení se učitelé náboženství a katecheté snaží „moudře chápat teologické poznatky, což může ovlivnit jejich reflexi a jejich vyučování, mají přitom čerpat z pravých pramenů a mají se nechat vést učením církve“.⁴⁵ Ať ve víře následují pokyny místního biskupa, zvláště ty, jež se týkají jejich osobní teologické a pedagogické formace a rozvržení obsahu vyučování; v této oblasti ať považují za zvláště důležité svědectví života a intenzivně prožívanou spiritualitu.

⁴² Srov. JAN PAVEL II., *Promluva k římskému kléru na téma: „Vyučování náboženství a katecheze“* (5. 3. 1981).

⁴³ JAN PAVEL II., apoštolská exhortace *Catechesi tradendae* (16. 10. 1979), čl. 66.

⁴⁴ *Tamtéž*, čl. 6.

⁴⁵ *Tamtéž*, čl. 61.

III. FORMACE KATOLICKÉHO LAIKA K TOMU, ABY SE STAL VE ŠKOLE SVĚDKEM VÍRY

60. Obsahově bohatá a hluboká zkušenost, jež je spojena s životním povoláním katolického laika ve škole, vyžaduje náležitou formaci na odborné a náboženské úrovni. U katolického pedagoga je zapotřebí duchovně vyzrálé osobnosti, která se projevuje v opravdovém křesťanském životě. „Takové povolání“, říká 2. vatikánský koncil, „vyžaduje velmi pečlivou přípravu“,⁴⁶ „učitelé ... se tedy mají zvláště pečlivě připravovat, aby měli světské i náboženské poznání, potvrzené patřičnými vysvědčeními. Mají si též osvojit vychovatelské umění, které zohledňuje poznatky moderní doby“.⁴⁷ Tato formace klade důraz na náboženskou a duchovní oblast, v nichž se často katolický laik neformuje tak intenzivně, jako v oblasti obecně kulturní a hlavně odborné.

Uvědomělost a podněty

61. Katoličtí laici, kteří se připravují na práci ve škole, si mají být vědomi požadavku dobré odborné přípravy k uskutečňování svého vzdělávacího poslání, které představuje skutečně hluboce lidský úkol. Toto vědomí, rovněž v oblasti odborné, má být v případě katolického laika spojeno se snahou prožívat své výchovné zaměření jako prostředek k osobnímu posvěcování a k apoštolátu. Jedná se tedy o vědomé prožívání povolání, jež se vyžaduje od katolického laika pracujícího ve školství. Je úkolem samotných laiků ptát se, nakolik si své povolání uvědomují.
62. Ve spojitosti s tímto uvědomováním si specifického poslání katolických laiků je zde nutnost rozšiřovat a aktualizovat svou náboženskou formaci, a to takovým způsobem, aby se zároveň s ní

⁴⁶ 2. Vatikánský koncil, deklarace *Gravissimum educationis*, čl. 5.

⁴⁷ *Tamtéž*, čl. 8.

a vyváženým způsobem rozvíjela i lidská formace. Ze strany katolického laika je nutné živé vědomí významu náboženské formace, protože na ní závisí nejen možnost apoštolátu, ale i samotné uskutečňování odborného úkolu, zejména když se jedná o úkol výchovný.

63. Tyto úvahy mají pomoci prohloubit toto uvědomění a podpořit reflexi nad osobní situací a všechno to pak má směřovat k naplnění životního povolání katolického laického pedagoga. To, co je zde „v sázce“, je tak významné, že je potřeba vyvinout velkou snahu o uvědomění si důležitých aspektů povolání, o němž se tady jedná, což má posléze vést k maximálnímu úsilí o zlepšení stávající situace – což vždy předpokládá formaci, na niž se často zapomíná nebo která se ponechává na nedostačující úrovni. V každém případě má katolický laik doufat v pomoc biskupů, kněží, řeholníků a řeholnic a především těch, kteří jsou pověřeni apoštolátem vzdělávání, hnutí a sdružení katolických laických pedagogů, k uvědomění si svého poslání i v osobních otázkách v oblasti formace a též k tomu, aby to správným způsobem vedlo k společenskému nasazení, jež tato formace vyžaduje.

Odborná a náboženská formace

64. Nutno podotknout, že ne všechna centra formace učitelů nabízejí katolickým pedagogům vhodný odborný základ pro uskutečňování jejich poslání, jestliže bereme v úvahu úzký vztah mezi výkladem obsahu disciplín (zvláště humanitních) a pojetím člověka, života a světa. Může se stát, že v centrech formace učitelů, v nichž existuje ideologický pluralismus, se musí budoucí učitel sám snažit udělat si v určitých disciplínách syntézu mezi vírou a kulturou. V době formace nesmí zapomenout na to, že situace bude stejná i v době, když už bude vyučovat a bude se muset snažit ve svých žácích stimulovat dialog a osobní syntézu mezi vírou a kulturou. Z tohoto pohledu se zvláště doporučuje učitelům, aby navštěvovali různá formační centra, které církev vede,

a to tam, kde již fungují. V případě, že taková centra ještě neexistují a jsou k tomu možností, je zapotřebí je zřídit.

65. Náboženská formace katolického pedagoga nesmí skončit zároveň se středním vzděláním. Musí ho doprovázet a doplňovat odborná formace, aby jeho víra byla na úrovni dospělého člověka, jeho lidské kultury a zvláštního laického povolání. Náboženská formace má směřovat k osobnímu posvěcování a k apoštolátu, které tvoří celek v křesťanském povolání. „Výchova k apoštolátu předpokládá ucelené obecné lidské vzdělání, přizpůsobené vlohám a podmínkám každého jednotlivě kromě výchovy duchovní je nutné důkladné vzdělání naukové, a to teologické, etické a filozofické“.⁴⁸ V případě učitele se nesmí zapomínat na přiměřenou formaci ohledně sociálního učení církve, jež je „nedílnou součástí křesťanského pojetí života“⁴⁹ a pomáhá k živému a nenahraditelnému sociálnímu cítění.⁵⁰ Co se týče naukové oblasti, je třeba zmínit to, co říká 2. vatikánský koncil o nutnosti náboženské znalosti, potvrzené patřičným vysvědčením.⁵¹ Doporučuje se také, aby všichni katoličtí laici, kteří pracují ve školství, se zúčastnili – kde to je možné – kurzů náboženské formace, které probíhají na církevních fakultách a v institutech náboženských věd, s cílem dosáhnout patřičných vysvědčení.
66. Na základě těchto vysvědčení a s patřičnou přípravou v náboženské pedagogice jsou pak schopni vést výuku v náboženské oblasti. Biskupské konference mají podporovat a usnadňovat tuto přípravu pro vzdělání v náboženské oblasti a vzdělání katechetů, aniž by se zapomínalo na vzájemnou inspiraci učitelů, kteří se právě formují.

⁴⁸ *Tamtéž*, čl. 29.

⁴⁹ JAN PAVEL II., *Promluva u příležitosti 90. výročí „Rerum novarum“* (13. 5. 1981, nepřednesena papežem).

⁵⁰ Srov. *Tamtéž*.

⁵¹ Srov. 2. Vatikánský koncil, deklarace *Gravissimum educationis*, čl. 8.

Aktualizace a stálá formace

67. Mimořádný vědecký a technický pokrok a neustálá kritická analýza všech skutečností, situací a hodnot v naší době přispěly k tomu, že žijeme v neustálé a zrychlující se transformaci, jež se týká člověka a společnosti ve všech oblastech. Tyto změny způsobují rychlé stárnutí získaných vědomostí a platných struktur a vyžadují nové postoje a metody.
68. Vzhledem k těmto skutečnostem, které pociťuje v první řadě laik, je samozřejmě nutná stálá formace, která se u katolického učitele týká předmětu, který vyučuje, a pedagogických metod, které používá. Je třeba vzpomenout, že povolání učitele vyžaduje „velmi pečlivou přípravu a stálou ochotu k obnově a přizpůsobení“.⁵² Požadavek aktualizace předpokládá stálou formaci. Tato aktualizace se netýká jen odborné formace, ale také formace náboženské a obecného rozvíjení celé osobnosti; kvůli těmto cílům chce církev přizpůsobit své poslání okolnostem doby, aby se vhodným a srozumitelným způsobem zvěstovalo křesťanské poselství.
69. Pro množství aspektů, které zahrnuje, vyžaduje stálá formace od jednotlivce i od společenství neustálé hledání způsobů, jak ji uskutečňovat. K prostředkům této formace patří: četba vhodných časopisů a knih, účast na konferencích a kurzech, účast na zasedáních, setkáních a kongresech, vyhrazení části svého osobního volna – to vše patří k řádným prostředkům, bez nichž zmíněná formace není možná. Kromě toho všichni katoličtí laici, kteří pracují ve školství, mají začlenit tyto prostředky do celku života lidského, odborného a náboženského.
70. Bezpochyby tato stálá formace, jak již samotný název prozrazuje, je úkolem obtížným, před nímž mnozí utíkají, zvláště se zřetelem na komplexitu aktuálního života, na těžkosti, které

⁵² *Tamtéž*, čl. 5.

s sebou přináší výchovné poslání a nedostačující ekonomické podmínky, které mnohdy toto poslání doprovázejí. Nicméně žádný katolický laik, který pracuje ve škole, nemůže opomenout tyto požadavky dnešní doby a nemůže zůstat u poznatků, kritérií a postojů, které jsou už dávno překonány.

IV. PODPORA CÍRKVE KATOLICKÝM LAIKŮM VE ŠKOLE

71. Mnohé situace, s nimiž je katolický laik ve škole konfrontován, přispívají k tomu, že se cítí izolován, nepochopen, je vystaven pokušení ztráty vytrvalosti a zodpovědnosti. Aby se mohl účinně postavit těmto problémům a zdokonalit realizaci svého povolání, musí katolický laik ve škole vždy počítat s pomocí celé církve.

Podpora ve víře, slově a ve svátostném životě

72. Katolický laik má především hledat podporu v osobní víře; ve víře bezpečně nalézá pokoru, naději a lásku, jež jsou potřebné k tomu, aby vytrval ve svém povolání.⁵³ Každý učitel totiž potřebuje pokoru, aby přijal svou omezenost, své chyby, nutnost neustálého překonávání sebe sama a vědomí toho, že ideál, za kterým jde, ho bude neustále přesahovat. Potřebuje také pevnou naději, protože nikdo a nikdy nemůže sbírat konečné plody své práce u žáků. Konečně je zapotřebí pevné a rostoucí lásky, která miluje v žácích člověka stvořeného k obrazu a podobě Boží a zároveň člověka, jenž je v Kristově vykupitelském díle povznesen na úroveň synovství.

K této pokorné víře, naději a lásce přivádí církev skrze naslouchání Božímu slovu, skrze svátostný život a modlitbu celého Božího lidu. Slovo přibližuje a připomíná učitelům nesmírné bohatství jejich totožnosti a jejich úkolu; svátostný život jim dává sílu k naplňování tohoto úkolu a podpírá je, když selhávají; modlitba celé církve přednášena Bohu s ním a za něj posiluje a přináší, jak nás o tom ujišťuje samotný Kristus, odpovědi na touhy a prosby lidského srdce, dokonce i na ty, v jejichž splnění se ani neodvažujeme doufat.

⁵³ Srov. KONGREGACE PRO NÁBOŽENSKOU VÝCHOVU: *Katolická škola* (19. 3. 1977), čl. 75.

Podpora společenství

73. Výchovný úkol je náročný a velice důležitý a zároveň delikátní a složitý, co se týče realizace. Vyžaduje klid, vnitřní pohodu, nikoliv přehnanou snahu, ale postupné zdokonalování kulturní a náboženské. To vše jsou podmínky, které málokdy mohou být v dnešní společnosti zároveň naplněny. S významem a podstatou povolání katolického laického pedagoga by měl být co nejvíce obeznamován celý Boží lid; tento úkol by měli naplňovat především ti, kterým je tato oblast blízká. Téma výchovy a vzdělání se vším, co k němu patří, má být vytrvale rozvíjeno, protože tato oblast nabízí velké možnosti realizace spasitelského poslání církve.
74. Z tohoto poznání se logicky rodí uznání a patřičná úcta. Všichni věřící by si měli být vědomi toho, že bez katolického laického pedagoga by výchova k víře v církvi ztratila jeden ze svých základních prvků. Proto všichni věřící ať aktivně spolupracují, každý podle svých možností, na tom, aby pedagog měl takové sociální postavení a ekonomickou úroveň, jakou si zaslouhuje a zároveň s tím i jistotu a stabilitu, které pro svou práci potřebuje. Nikdo z členů církve není vyňat z úsilí o to, aby právní aspekty výchovné politiky a jejich praktická realizace maximálně odrážely křesťanské výchovné principy.
75. Situace v současném světě má přimět církevní představené a řeholní komunity, jež se věnují výchově, k povzbuzení skupin, hnutí a katolických asociací, působících ve školství, a k vytváření nových, přičemž se mají neustále hledat vhodné formy pro současnou dobu a národní povahu. Mnohé výchovné cíle se sociálním a náboženským obsahem, jež má před sebou katolický laik ve škole, by byly těžko dosažitelné bez spojení sil ve společenstvích.

Podpora vlastních výchovných institucí; Katolická škola a laici

76. Důležitost katolické školy nás vede k reflexi, jež má sloužit jako konkrétní příklad podpory práce laiků i pro jiné katolické instituce. Také tato Kongregace, když mluví o laicích, zdůrazňuje, že „vyučující jsou nejvýznamnějšími činiteli, kteří vtiskují katolické škole její specifický ráz – a to svou činností a svým svědectvím“.⁵⁴
77. Laici se mají především snažit o prostředí opravdové úcty a laskavosti, v němž je možné vytvářet autentické lidské vztahy mezi všemi učiteli. Při zachování vlastního charismatu povolání⁵⁵ se kněží, řeholníci, řeholnice a laici musí plně včlenit do výchovného společenství a zaujímat tam rovnocenné postavení.
78. K tomu, aby vedení školy a laici žili tentýž ideál, jsou zapotřebí dvě věci. První je adekvátní mzda za vykonanou práci ve škole, zaručená přesně definovanými smlouvami; tato mzda má být dostačující pro důstojný život laika, bez nutnosti vedlejších pracovních poměrů a nadměrného zatížení, jež by bylo na škodu jeho poslání učitele. To není možné realizovat, aniž by se naložila vysoká finanční zátěž na rodiny nebo se zvýšilo školné, čímž by se škola stala dostupnou pouze pro úzkou elitu. Dokud se nezískají zdroje pro zvýšení mzdy laiků na adekvátní úroveň, má vedení školy vyvíjet maximální snahu o dosažení tohoto cíle, přičemž laikům má být tato snaha skutečně zjevná. K druhému bodu patří účast laiků na zodpovědnosti školy; každý se má podle svých možností podílet na všech oblastech působení školy a ztotožnit se s výchovnými cíli, které škola má. Škola samotná má vést k tomuto ztotožnění, bez něhož není možná realizace jejího poslání. Také není možné zapomenout na skutečnost, že život školy je vytvářen díky práci všech zaměst-

⁵⁴ *Tamtéž*, čl. 78.

⁵⁵ *Srov. Tamtéž*.

nanců školy, zvláště učitelů.⁵⁶ Aby bylo dosaženo plodné spolupráce, je nutná autentická úcta vůči laickému povolání, patřičná informovanost, hluboká důvěra, a když je to nutné, předání určitých zodpovědností v oblasti vyučování, administrace nebo vedení školy laikům.

79. Kromě toho patří k poslání katolické školy pečlivá starost o stálou odbornou a náboženskou formaci svých členů. Oni totiž potřebují, aby jim škola nabídla orientaci a potřebnou pomoc – včetně požadovaného volna – pro tuto formaci, jinak hrozí, že se škola bude postupně vzdalovat vlastním cílům. Katolická škola, spojená s jinými výchovnými centry a odbornými katolickými asociacemi, může užitečným způsobem organizovat konference, kurzy a setkání, jež přispívají ke zmíněné formaci. Podle možností můžou zahrnout i jiné katolické laické učitele, kteří nepracují v katolické škole, a tím jim nabízejí službu, kterou potřebují a kterou jim nemůže nikdo jiný poskytnout.
80. Neustálý vývoj, zdokonalování katolické školy a pomoc, kterou společně s jinými výchovnými institucemi církve může škola nabídnout katolickým laikům, záleží především na podpoře ze strany katolických rodin, především pak těch, které posílají své děti do katolických škol. Rodiny mají cítit silnou zodpovědnost být touto oporou, jež se projevuje mnoha směry: zájem, úcta, všeobecná a ekonomická spolupráce. Ne všechny rodiny mohou nabídnout svou pomoc stejným způsobem, nicméně mají být připraveny k největšímu možnému přispění podle svých možností. Tato spolupráce má zasahovat do účasti a snahy o dosažení konečných cílů školy a do účasti na zodpovědnosti. Škola má zase ze své pozice nabízet informace o uskutečňování a zdokonalování výchovného projektu, formaci, administrativě a v některých případech i o záležitostech, týkajících se vedení.

⁵⁶ Srov. JAN PAVEL II., encyklika *Laborem exercens* (14. 9. 1981), čl. 21.

Závěr

81. Katoličtí laici, kteří pracují ve škole v oblasti výchovy, vedení, administrativy nebo v oblasti pomocné, nesmějí pochybovat o tom, že jsou pro církev velkou nadějí. Církev do nich vkládá důvěru, že zastanou svůj úkol v procesu postupné integrace časné reality a evangelia takovým způsobem, aby evangelium mohlo zasáhnout životy všech mužů a žen. Zvláště vkládá svou naději do jejich snahy o celistvou formaci člověka a výchovu mládeže k víře, na čemž závisí menší či větší přilnutí ke Kristu v budoucnosti.
82. Kongregace pro náboženskou výchovu chce být ozvěnou této naděje. Když uváží, jaké možnosti a zdroje evangelizační činnosti mají miliony katolických laiků, kteří dávají svůj život do služeb školství, připomíná závěrečná slova koncilního dekretu o apoštolské činnosti laiků: „Posvátný koncil tedy zapřísahá v Pánu všechny laiky, aby ochotně, velkoryse a odhodlaně odpověděli na volání Krista, který je dnes se zvýšenou naléhavostí zve ...; kéž tuto výzvu přijmou radostně a velkomyslně ... a myslí na jeho zájmy jako na své vlastní (srov. Flp 2,5), přidruží se k němu ve spasitelném poslání ... aby se osvědčili jako jeho spolupracovníci v různých formách a způsobech jediného apoštolátu církve, který se musí trvale přizpůsobovat novým potřebám doby, aby byli stále horlivější v díle Páně, když vědí, že jejich práce není v Pánu marná (srov. 1 Kor 15,58)“.⁵⁷

V Římě, 15. října 1982 na svátek sv. Terezie od Ježíše, u příležitosti čtyřtého výročí její smrti.

kardinál William Baum
prefekt

Antonio M. Javierre
sekretář,
tit. arcibiskup z Mety

⁵⁷ 2. Vatikánský koncil, dekret *Apostolicam actuositatem*, čl. 33.